

Harran

Kültür ve Folklor Dergisi

SAHİBİ

A. Fehmi APAYDIN

MESUL MÜDÜRÜ

Av. Osman Nuri MIZRAKÇI

YAYIN SEKRETERİ

Mustafa Kemal APAYDIN

YAYIN KURULU

S. Adil GİRAY

M. Emine ERGİN

I. Halil ÇELİK

M. Ali OYMAK

TEMMUZ 1979

SAYI : 4

*

Gönderilen yazılar basılsa basılmıyorsa geri verilmez.

Derginizdeki yazı ve resimler Kaynak gösterilerek alınabilir.

FİYATI : 15 TL.

ABONE : Yıllık 150 TL.

Satış Merkezi : HARRAN Kitabevi

İdare Merkezi : Beyaz Sok. Beyaz Pasaj — URFA

YAZIŞMA ADRESİ : P.K. 44 - URFA

DİZGİ VE BASKI

GÜNEYDOĞU

MATBAASI

TLF : 37 97

URFA

Harran'dan

Gelen mektuplar, idarehanemize uğrayan okuyucular bize HARRAN'ın ne kadar sevildiğini, nasıl bir boşluğu doldurduğunu anlatmaktadır. Bu da bizim çalışma azmimizi daha da arttırmaktadır.

Bazı dostlar abone kaydetmekte ve bize bildirmekteler. Bu bize tahminlerin üstünde bir destek sağlamak tadır.

Okuyucularımızdan, Urfa ile ilgili derleme ve çalışması olan araştırmacılarından yazı gelmektedir...

Biz daha çok bekliyoruz. Sevincimiz sonsuz oluyor. Bu eserlerin değerlendirilmesiyle.

Bu sayı ile Halk ilaçları, yeni bir Halk hikâyesine başladık. Mehmet ATILLA ile bir konuşmayı da sunuyoruz.

Saygılarımla

Urfa Rızvaniye camisinin ağaç kapı kanatları ve Müezzin Mahfili tavanındaki süslemeler

Cahit KÜRKCÜOĞLU
SANAT TARİHÇİSİ

Rızvaniye Camii, H. 1119 M. 1721 - 22 tarihinde Osmanlıların Akkâ Valisi Rızvanoğlu Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır (1).

İki kanatlı ağaç kapının cami inşası sırasında «1721 - 22» yapıldığı üzerindeki 18. yüzyıl Osmanlı süsleme sanatı özelliklerinden anlaşılmaktadır. Bugün her ne kadar pek iyi korunmamış bir durumda olsa bile, 258 yıl öncesinden sağlam olarak günümüze gelmiş olması çok sevindiricidir.

Urfa'daki ağaç süslemeli eserlerin en eski ve en güzel örneklerinden olan bu kapı, ağaç işçiliğinin oyma, kakma ve geçme tekniklerini üzerinde toplamış olup iki kanattan oluşmuştur. Birbirinin simetrisi durumundaki her kanatta iki büyük dikdörtgen ve altı adet küçük kare pano bulunur. Geçme tekniğiyle yapılmış, panoları çevreleyen bordürler ise tahta üzerine kakma tekniğindedir.

En üstteki yan yana iki kare pano-

Desen : Dr. Burhan Vural

nun üzerinde bir kökten çıkan karanfil, lale ve çiçekler yer alır. Ortadaki dalın üzerinde bulunan karanfilden sağa ve sola doğru birer yarım palmet çıkar. Bu panoların alt kısmında sağda ve solda birer adet olmak üzere büyük dikdörtgen panolar yer alır. Bu panolarda, bir vazodan çıkan ve palmeti andıran sümbüller, laleler, karanfiller, çiçekler ve şakayıklar görülür. En üstteki karanfilin iki yanında birer altı kollu yıldız, panometler görülür. Kompozisyonun geliştiği vazodan kulpları rumilerden meydana gelmiş olup içinde bir şakayık bulunur. Bu çiçekli kompozisyonun etrafını kıvrık dallardan çıkan lale ve yaprakların oluşturduğu ağaç kakma bir çerçeve dolaşır. Bu panoda görülen bir vazodan çıkan dallar üzerindeki lale, şakayık, karanfil ve çiçek motifleri 18. yüzyıl Osmanlı süsleme sanatının karakteristik özelliklerindedir. Ve bu yüzyılın çini sanatında yoğun olarak kullanılmıştır.

Bu büyük panoların altındaki ikişer kare panodaki kompozisyon bir vazodan çıkan dallar üzerindeki çiçeklerden ibarettir. Ortadaki dalın üzerinde bir karanfil görülür.

Alt kısımdaki büyük dikdörtgen panolarda rumi, palmet ve şakayıklardan oluşan çok güzel simetrik bir kompozisyon bulunur. Köşelerdeki yarım palmetlerin uçları çatalı rumiler şeklinde kıvrılmaktadır. Bu kompozisyonun da etrafını yukarıdaki dikdörtgen panoyu çevreleyen çiçekli kakma çerçeve dolaşır.

- (1) EREN, M. Şani : Urfa'da Türk Camileri İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Lisans Tezi (Basılmamış) İstanbul 1965.

En altta bulunan küçük kare panolarda ortada sivilize bir hurma ağacı, iki yanında da uçları rumilerle biten simetrik bir kompozisyon görülür.

Kapı kanatlarının etrafını iki renkli ağaç kakma bir bordür çevreler. Panolar arasında, bir hançer yaprağı, bir altı dilimli çiçek olmak üzere alternatif olarak sıralanmış ağaç kakma sular bulunur. Kapının bindisi yivli olup, üzerinde muayyen aralıklarla ortada altı yapraklı bir çiçek, çiçeğin altında ve üzerinde simetrik bir lale motifinin bulunduğu kompozisyon görülür.

MÜEZZİN MAHFİLİNİN TAVANI :

Rızvaniye camisinin ahşap müezzin mahfili tavanında çok güzel kalem işleri dikkati çeker. Eşit aralıklarla ve birbirine paralel olarak çakılmış ince çitalar arasına yine çitalar çakılmasıyla üçgenler meydana getirilmiş ve her üçgenin içersine üç kolu uzatılmış birer altıgen yerleştirilmiştir. Bu altıgenlerin ortasına yarım küre şeklinde ağaçlar çakılmıştır. Çitalar arasında kalan boş alanlar lacivert, sarı ve beyaz renkli çiçeklerle ağaç üzerine boyama tekniği ile dekorlanmıştır. Tavanın ortasındaki altıgen göbeğin her kenarından üçer olmak üzere 18 adet palmet aşağıya sarkar. Her iki palmet arasındaki boşluk tekrar birer palmet oluşturmuştur. Müezzin mahfilinin tavanı bu görünüşü ile diğer Urfa camilerinde rastlayamadığımız güzel bir geometrik ve bitkisel dekor meydana getirmiştir.

Urfa'daki bunlara benzer birçok sanat eseri üzerinde onarım amacı ile ehliyetsiz kişilerce yapılan ve eseri onarmaktan ziyade onu kazımak, yeşile boyamak beton yığınına çevirmek yoluyla tahrip edici yöntemlerin birgün bu eserlere de

uygulanacağından ciddi endişe duymaktayız. Son yıllarda camilerimizde onarım adı altında korkunç tahribatlar yapılmış, güzelim ahşap müezzin mahfilleri yerini beton yığınlarına bırakmış, taş kitabeler koyu yeşil yağlı boya ile çirkince sıvanmış, mihrap ve mimberler üzerindeki süslemeler çeşitli renklerde yağlı boya ile zevksizce boyanarak orijinalliyini kaybetmiş, son cemaat yerlerinin önleri örülmüş, cami avlularına beton ve biriket yığını çirkin yapılar yapılmıştır.

Yukarıda değindiğimiz ve bugüne değin az çok korunmuş olarak gelebilmiş olan kapı ile ağaç müezzin mahfilinin bundan sonra da korunmuş olarak ileriki nesillere aktarılması önemli görevlerimizdendir.

Araştırmam sırasında, çizmiş olduğu desenlerinden bana yararlanma fırsatını veren değerli dost Doktor Burhan Vural Ağabeyime sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Desen : Dr. Burhan Vural

Şair Mehmet Attila Maraş'la

ANEY Şiiri Üzerine Bir Konuşma

HARRAN : ANEY nasıl yazıldı çok sevilen bu şiirinizin meydana gelişini anlatır mısınız?

Mehmet Atilla : 1976 yılı Ocak ayı. Erzurum'da kış bütün şiddetiyle devam ediyor. Üniversite öğrenimine yeni başlamışım. İçimde binbir düşünce ve hayâl var. Doğduğum, büyüdüğüm Urfa'dan ilk defa böylesine uzak kalıyorum. Anadan, babadan, arkadaşlardan ayrılmışım. Gurbetteyim, tarifi zor duygular ve düşünceler içindeyim.

Gece saat bir suları... Kaldığım öğrenci yurdunda herkes derin uykulara dalmış, bir ben uykusuzum, gözüm uyku tutmuyor. Düşünceli ve kederliyim. Urfa'yı hayâl ediyorum. O çocukluk ve ilk gençlik yıllarımı, evimizi, annemin sabah ezanıyla uyanıp elli kilo unu hamur yapıp yoğurmasını, sonra mutfakta tezek dumanları arasında akşama kadar yufka ekmek yapışını... Sabahleyin hüseyinî makamında ezânlarla insanların uyanışı, babamın namazdan sonra işe gidişini ve yine tam bu saatlerde köylerden şehire saman taşıyan, meyân kökü taşıyan deve kervanlarının gelişini düşünüyorum, gözüme uyku girmiyor, içimde mısralar kıpırıyor. Belli ki yine bir şiirin doğumu olacak, bu sancı boşuna değil...

Kalktım, her zamanki gibi yastığımın altında saklı duran boş beyaz kağıtları ve kalem aldım. Öğrenci yurdundan, şehri gören çalışma salonunun bu saatler-

de genellikle bomboş olan masalarından birine ama pencere kenarında olanına oturdum.

Kar elif elif yağıyor... Her yer bembeyaz. Bu beyaz kar örtüsü bana evrensel boyutlarda bir kefeni çağırıyor. Kar ince ince yağıyor. Gecenin yarısından sonra soylu bir sessizlik. Pencere kenarından karın yağışına dalmışım. Birden karlar üzerinden kayan düşüncem, gelip bir Urfa gecesine konuk oluyor. Kalemim yazmaya başlıyor:

Aney

Canım Aney, kurban Aney...

Çocukken bu saatlerde ağladığımda, sancılandığımda annemin şirin uykusundan uyarıp süt verişini, nane kaynatışını nazar değdi diye mangalda küllenmiş kömür közüne kurşun döküşünü, ateşe üzerlik otu ve tuz atışını düşünüyorum.

Günün de ömrü vardır. «Dağ dağa kavuşmaz» ama insan insana tez kavuşur. Sömestri tatilini ipe çektiğim günler, içimde korkunç bir Urfa özlemi, sıla hasreti boy atıp büyüyor...

Mektubunda diyorsun ki
Bu akşam çiğköfte yaptık
Lokmalar boğazımdan geçmedi seni
düşündükçe

Her sofraya oturduğumuzda
Senin yokluğun belli oluyor...

.....

Dakikalar ilerliyor, bir mısra bin düşünce ve bir mısra daha... Sabaha yakın saatlere varıyoruz. Kar yağmaya devam ediyor. Karanlık ve sis yavaş yavaş dağılıyor, etraf ışımaya başlıyor...

Rızvaniyede selâ şimdi
Sisleri tül tül dağıtan bir ses
Sonsuzda Allah'a ulaşan bir yankı
yorgun geceden
yoğun geceden

Uyanır herkes
Köyden şehire saman taşıyan
Deve kervanları gelir bu saatlerde
Çıngırak sesleri geceyle gündüzü
birleştirir

Sabah olur
Babam erkenden işe gider

Ve sabah olmuştur. İnsanlar yorgun geceden uyanmıştır. Bir telaş kaplamıştır evleri, sokakları, caddeleri... Kahveler açılmıştır. Horozlar ötmeyi bırakmıştır. Sabah olmuştur. Dükkân kapenklere bir bir kalkmaktadır. Fırınlarda sıcak «çarşı ekmekleri» çıkmıştır. Babam da sabah namazını kılmış, dükkânın yoludur denilmiştir. Çünkü :

Evimiz, çoğu eski Urfa evleri gibi örme taşlardan, biraz yıkık döktük ve yoğun yokuş. Yakubiye'de nice dar sokaklardan sonra bir TETİRBE'de arkası kalı hendeği, önü balıklı göl. GÖİde şimdi balıklar uyanmıştır. Belli bir düşünmüşler ki sağa sola irkilip, kavisler çizerek yüzüp gezmektedirler. Ya da rızıklarını kovalamaktadırlar. O kipte rızıklar sabah namazından sonra dağılır denilmiştir çünkü,

Okuyupta ne olacaksın? Mühendis olacağım. Bunun için Erzurum'daydım bin bir hayaller içinde ve ne umutlarla. Ben okuyorum Aney okuyacağım Göreceksin bak mühendis olacağım Sana yeni yeni ayzeler alacağım Babama şalvar yerine pantolon Bacıma çarşaf yerine manto...

Ve okudum, mühendis oldum. Bundan sonradır ki içinde büyüttüğüm o masum hayaller, birer birer kaybolup gittiler... İşsiz kaldım. Nice müracaatlarım gerç çevrildi, bazıları cevapsız kaldı. Sonra sonra iş buldum ve hayatın akışına bıraktım kendimi.

HARRAN : Aney şiiri ilk olarak ne zaman ve hangi dergide yayınlandı?

Mehmet Atilla : Aney şiiri, 1967 yılında karlı bir kış günü böyle duyguların birikimi içinde yazıldı. 1968'de Urfa'da 24 sayı yayınlanan «NABİ» adlı aylık sanat dergisinin 12. sayısında yayınlandı. Erzurum'da Üniversitede mahallî öğrenci derneklerinin gecelerinde sık sık okundu. Bir de Sayın Naci İpek Bey'in yayınladığı «Şiirlerde Urfa» adlı antoloji de yer aldı (1970, Sayfa 117).

HARRAN : ANEY Urfa'da Urfa'lıların dilinden düşmez, çeşitli özel gün ve gecelerde sık sık okunur. Urfa'lı bu şiirde kendini bulduğundan sever ve beğenir. Sizin 1976 yılında Dergâh yayınları arasında çıkan «Doğudan, Batıdan, Ortadoğudan» adlı ilk şiir kitabınızda bu şiire rastlamadık.

Mehmed Atilla : Şiir, Anne gibi kut sağı bir varlığın merkez edinmesi bakımından evrensel bir boyut taşıyabilir. Ancak yapısında bulunan yoğun duygular ve yerel bir takım imaj ve görüntüler itibarıyla de folklorik bir şiir olup Urfa yöresine has bir yapı arz etmektedir. Şiir Urfa'nın günlük yaşayışıdır zaten. Urfa'ya hastır mal olmuştur. Bu nedenle halkıma mal olan bu şiire sahip çıkmadım ve kitabıma alamadım.

HARRAN : Sevilen eserler daima taklit edilir. Bu bazen bir özentiden olur. Bazen de kalpazanlık gibi sahtesini yaparak asıldan faydalanmak için olur. ANEY olmaya zorlanan kopyalarda soyulu ANEY olamamışlardır bizce. Buna siz ne dersiniz?

Mehmed Atilla : Görüşlerinize katılıyorum. ANEY'in taklitlerinin yazılıp okunduğunu ben de duydum. Hatta tartışmaların yapıldığını bile. Fakat böyle değersiz dedikoduların önemsenmemesi gerekir.

HARRAN : 1977 yılında Urfa ile ilgili bir TV programı yapılmıştır. ANEY şiiri Salih İlhan'ın sesiyle ve yerli şiveyle bu programda okunmuştur. Şiirin içinde yer alan tabloları uygun bir şekilde Urfa'dan çeşitli görüntüler aynı yılın Nisan

ayında bir pazar programında TV de gösteriliyor ve okunuyor. İkinci kez 9 Nisan 1978 pazar günü, üçüncüsü 1979 da «İlden İle» programında son olarak da 13 Mayıs 1979 pazar «Anneler Günü» dolayısıyla TV de dört defa okunmuştur.

Bu vesile ile Urfa'lıyı anlatan bu şiir sesimizi Türkiye'ye duyurmuştur sizi kutlarız.

Mehmet Atilla : Teşekkür ederim efendim.

HARRAN : Biz de teşekkür ederiz.

19. asır Urfa'lı şairlerden Müslüm Ağan'ın çok ilginç olan Urfa çocuk ağzı ile ve aruz vezni ile yazılmış bu şiirini duyduk. Çok araştırmamıza rağmen ancak sekiz mısra'ını bulabildik.

Tıfl-ı nazım gel kucuma götürüm hoppa seni
Men feda eylemişem uğruna bu can-û teni

Bana muç ver bir ma'ey var onu siye alayım
Bu pazarlık cicidir gel edelim dinle beni

Cık cık eden da'eler tutup siye vereyim
Dahdaha bindireyim gezdireyim her çemeni

Üov geldi kapıya gayri yeter uhu eyle
İşte huf işte pepe işte sıcak lebeni

Kucuma : Kucağıma

Hoppa : Gezmeye

Muç : Öpücük

Da'ey : Güvercin

Dahdah : At

Üov : Zehirli böcek

Uhu : Uyku

Huf : Çay

Pepe : Ekmek

Lebeni : Yoğurt çorbası

ARAŞTIRMALAR :
BİRECİK ŞAIRLERİ :

HACI SAKIP EFENDİ
(MEHMET EMİN DENİZ)

II

Cemil Cahit GÜZELBEY

Birecik'te vaktiyle aldığım notların, Sakıp'ın yaşamıyla ilgili bölümleri hayli farklıdır. Buna göre : Dünyalık ve ahiretik verme sorusu ve Sakıp'ın yanıtı olayı Birecik'in ünlü şeyhlerinden Şeyh Taha'nın babası Hacı Baba ile geçmiştir. Zengin olma olayı ise mültezimlikte elde ettiği kazancıdır. Şöyleki: Sakıp'ın şairliği, olgun ve insancıl durumu Birecik kaymakamının dikkatini çekiyor. Onunla ilişki kuruyor. Sırf yardım maksadıyla kimi köylerin aşarı üzerine ihale ettiriyor, bu durum kaymakamın görevi süresince yenileniyor. Sakıp bundan çok para kazanıyor, bu durum ilçenin bağlı bulunduğu Halep valiliğine yakınıyor. O sırada vali bulunan Şair Esat Muhlis paşa, yakınma için soruşturma yapmak üzere Sakıp'ı Halep'e çağırıyor. Şair Sakıp, paşanın iki gazelinin tahmis ederek ona sunuyor. Bu olay Sakıp'ın suçlamalardan sıyrılmasına neden oluyor. Şikayete çok üzülen Sakıp, döndükten sonra, doğum yeri olan Birecik'i bırakarak Urfa'ya göçüyor, burada yerleşiyor. Birbirine aykırı olan bu iki söylentinin hangisi daha doğrudur? Bu soruya kesin bir karşılık verilemez. Ancak ikinci söylenti Birecik'te yaygındı. Onu kimse Urfa'lı olarak nitelemez, zaten Urfa'nın da pek sahip çıktığı yok.

Sakıp'ın yaşamının öbür bölümlerine geçmeden, yukarıda geçen, Halep'te sorguya çekilmesi olayı ile ilgili olarak, Gaziantep'li Şair Hüsnü Bayram'a ait Hap-ı hayal adlı koşuk yapıdan yazılı bulunduğu cönkte sayfa 236'da dek geldiğimiz sözü geçen tahmisi aşağıya alıyorum:

Çarh-ı nasazın cihanda sanma bir
memnunu var
Herkesin kendince bin dağ-ı dil-i pür
hunu var

Turra-i leyla-yı dehrin sad hezar
meftunu var
Kays-i yekta sanma dünyanın nice
mecnunu var
Maye-i husrandır asar-ı nuhuvvet
ğâfile
Tavr-ı hodbini yakışmaz tab-ı Erbabı
dile
Meskenet arziyle mahviyyet gerektir
kâmile
Laf-ı dava-yı enaniyet ne lazım akile
Herkesin âlemde bin mafevki bin
madunu var
Arız üzre dağıdıp kiysu-yu anber
nekretin
Saldı sad sevdaya uşşakı perişan
haletin
Her biri bir renk ile icra eder
hasiyyetin
Zülfü sünbül, halî fülül, arızı gül
haletin
Gülsitamı hüsnünün ezharı günü günü
var
Bir mücessem nurdur serden o meh
ta paye dek
Afitap-ı hüsnünün meftunudur insi
melek
Bu teravetle ne mümkün zülfüne
sünbül demek
Kadd-i diltusun hatadır serve teşbih
eylemek
Servin ancak sadece bir kamet-i
mevzunu var
Nabını cevricefa gerv-ı sürur-u hüsnile
Afitap-ı matla-i cansın bu nur-u
hüsnile
Tutalımki şah-ı hubansın vufur-u
hüsnile
Pekte cevretme, ciger yakma gurur-u
hüsnile
Elhazer aşıkların ah-ı dil-i mahzunu
var

Ceyş-i gamla SAKIBA mahsur ise
piramenim
Hamdülillah hak-i pa-yı Asafidir
memenim
Nola zeyb-i bezm-i irfan ola şir-i
ruşenim
Nazeninler nazmımı ser zeybi
aydeyler benim
Tabımın Muhlis nice böyle dürr ü
meknunu var
6. bölümün noktalanan dizesi asıl
metinde yoktur.

Şu parça Sakıp'ın Halep'e çağrıldığı hakkındaki söylentiye gün katıyor. Tahminin son bölümünün ikinci dizesin dek (Asaf'i) sözü ile Esat Muhlis Paşa söylentiye uygun olarak gerçekten Halep valiliği yapmıştır. Ölümü 1851'dir. (Türk Meşhurları. İbrahim Alaeddin Gövsa, Sayfa 121)

Yaşamının öbür bölümü, çocukları:

Yukarıdaki açıklamalara göre Sakıp hem Urfa'lı, hem Birecik'li olarak nitelenmektedir. Gerçek durum nedir? Her iki söylentiye de hak verdiren kanıtlar bulunmaktadır. Ancak şairin Birecik'te doğup burada yetiştiği sonra Urfa'ya giderek buraya yerleştiği, ama Birecik'le de ilgisinin sürdüğü akla en uygun gelebilir. Gaziantep'li şair Hasırcıoğlu Hacı Mehmeç Ağa'nın, Sakıp'ın ölümü üzerine yazdığı tarih koşuğu onun Birecik'te doğup burada öldüğünü açıklamaktadır. Bu tarih koşuğunu aynen alıyorum (Doğan Mennan nushası Sayfa: 134)

«Urfalı Hacı Sakıp Efendi merhumun Vefat Tarihi»

Hacı Sakıp Ef. kim Ukala
Reyi tedbirini kabul etti
Akıli, kâmil ve lebibî fatin
Hak anı mecmail ukul etti
Nice asar-ı hayra mazhar olup
Zikri bu âleme şumul idi
Sinni seksene varmış idi heman
Nagihani ecel hulu' etti
İrcili emrine itaat ile
Can atıp cennete duhu' etti.
Birecik'te cihane gelmiş idi
Orada ahrete nuzul etti

Bir melek geldi söyledi tarih
Necm-i Sakıp bu dem uful etti.

(1291) 1874

Ağa'nın bu tarihî Sakıp'ın doğum tarihini saptamamıza olanak vermektedir. Koşuğun 7. dizesi 80 yaşında öldüğünü açıkladığına göre Sakıp 1211 (1796) yılında doğmuş olması gerekiyor.

Hasırcıoğlu Hacı Ahmet Ağa Sakıp'la Birecik'te tanışmış olmalıdır. Çünkü Ağa, bir süre, Birecik'te mütesellim bulunan Battal Bey'in konuğu olarak orada kalmıştır. Bunun Sayın Ömer Asım Aksoy'un Gaziantep Halkevi yayınlarının 31. sı olan (Hasırcıoğlu Hacı Mehmet Ağa) adlı kitabından öğreniyoruz. (Sayfa: 125) Bu sayfada Hasırcıoğlu'nun Külî zade Hacı Mustafa Efendiye yazdığı koşuk bir mektup bulunmaktadır. Bu koşuğun tamamı Doğan Mennan nushasında kayıtlıdır. (Sayfa: 140)

İki şairin tanışmalarında Sakıp'ın oğlu Halil Bey'in Battal Bey'in kızlarıyla evlenmiş bulunmasının da neden bu bulunması olanaktır.

Ağa'nın Tarih koşuğunun, Sakıp'ın Birecik'te ölmüş bulunduğunu açıklama sına karşılık 1927'de arap harfleriyle basılmış (Urfa Salnamesi)nde ölümün Urfa'da olduğu yazılıdır. (Sayfa: 19)

Torunlarının bile adını sadece Sakıp olarak bildikleri şairin asıl adı. Mehmet Emin, baba adı Mustafa'dır. Bunu, oğlu Halil Bey'in Gaziantep şeri mahkeme sicillerinde kayıtlı 7 Zilhicce 1302 (8 Eylül 1889) tarihli veraset belgesi ile Urfa'da Dergah denilen ve Hazreti İbrahim'in doğduğu yer olarak nitelenen yerin mezarlığında bulunan Ayak taşındaki kitabede kendi ve babası adları ile açıklanmaktadır. Kitabe şudur:

«Haza elkabrîl merhum bani-i han-
kah-ı Kadiri Elhac Mehmet Emin Sakıp
Efendi bin Elhac Mustafa Efendi teveffa
ile rahmetullah... seferihayır. Üçler oku
du tarihin nurullah elkabre! 1 Sakıp
1291»

Bu kitabeden de Sakıp'ın 1847 yılı
Mart ayında öldüğünü öğreniyoruz.
(Devam edecek)

URFA'DA HALK HEKİMLİĞİ VE HALK İLAÇLARI

S. Aydil YEŞİL

AMAÇ : Halk hekimliği ve halk ilaçları halkbiliminin en canlı ölçüde önemli bir koludur. Urfa ve çevresi ise, bu bakımdan oldukça zengin bir görünüm içindedir. Kaldı ki medeniyetlerin düzeylere eriştikçe «Sibernetik» bir yapı kazanmakta, insanlar arasındaki sosyal, kültürel bağlar kopmakta, bunun sonucunda da insanlar, sosyo-piskolojik hastalıklardan tutun da çeşitli fizyolojik bozukluklara, patolojik hadiselerle muhatap olmaktadır. İnsanlar için ilk yardım ve tedavi amaçlarını güden halk hekimliği ve halk ilaçları ise bu duruma ters orantılı olarak, halk biliminin diğer sahaları gibi sözlü gelenek halinde yaşadığından yavaş yavaş unutulmakta ve çağımız insanı bazı yan etkiler yapıcı antibiyotiklerin, uyuşturucuların esiri haline gelmektedir. Bu çalışmamızın amacı hem bu unutulmaları yazılı olarak zaptetmek hem de sağlığını önemsiz bir ölçüde olsada korumaktır.

MUTEVA : Urfa halk hekimliği ve halk ilaçları, muteva bakımından da önemli özellikler gösterir. Halk ilaçlarının yapılması hususunda şu müessirler geçerlidir:

1 — Halk ilaçları yapılırken mevcut imkânlardan yararlanılır. Mesela, kesici bir aletin meydana getirdiği yara o anda sigara külü veya meşin sıyrığı ile tedavi edilir. Ancak bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Un, zeytinyağı, yumurta, sabun her evde her an bulunması mümkün malzemelerdir.

2 — Halk ilaçları yapılırken ilacın ekonomik olmasına dikkat edilir. Fazla-

ca pahalı olan tabii otlardan yararlanmak Urfa halk hekimliğinde olağan dışıdır. Mesela, araştırmalarımız sırasında bir «Emraz» kitabında gördüğüm menize adlı pahalı bir otun Urfa'da herhangi bir ilaçta kullanıldığı tesbit edemedim.

3 — Halk ilaçları yapılırken çevrenin tabii bitki örtüsünden geniş ölçüde yararlanılır. Daha ziyade ağrı kesici olarak bilinen Zahter, Esvet, Meyremhort, Kayarpızı gibi otlar ile sütleğen Urfa çevresinin zaten hakim bitki örtüsüdür.

4 — Bütün bu sayılanlardan başka halk ilaçlarında aktarı ve kimyevi maddelerden de yararlanıldığı görülür; Çin-i Ravendi, Asitborik, Künnük gibi.

METOT : Bu çalışmayı yaparken önce sözlü kaynaklara inmeyi uygun bulduk. Bu işle halk hekimi ve aktar gibi doğrudan ilişkisi olmayan bazı yaşlı kişilerle konuştuk. Bu yolla elde ettiğimiz malzemeyi Urfa'da bu hususta uzmanlaşmış kişilerce teyid etme yoluna gittik. Böylece son şekli alan malzememizi bu sefer matbu «Emraz» kitaplarıyla karşılaştık. Fazlaca meşhur olanları veya her yörede kullanılanları malzemelerimizden çıkardık. Bütün bunlara rağmen tam bir eleme yaptığımızı iddia etmek gülünç olur. Çünkü tesbitlerimiz arasında çevre halkbilim sahalarında kullanılan ilaçlar da bulunacaktır. Bu çeşit ilaçları da mukayeseli çalışma yapacaklara faydalı olur müla-

hazasıyla vermekte fayda umduk. Halk ilaçlarının adlarına gelince önce ilacın Urfa ağzındaki fonetik değerlendirmesini, daha sonra -varsa- tıbbi adını verme yolunu tercih ettik.

1 — ÇELDERMEN (Kırkılaç) : Küçük süt çocuklarına verilen bir ilaçtır. Söylentiye göre kırk çeşit ottan yapılmıştır. Yaptığımız araştırmalarda piyasada bulunmamasına mukabil eskiden aktarlarda satılmış. Adı geçen ilaç havanda dövüldükten sonra ince bir bezin içine konur. Bez bir çıkım halinde bağlanarak içinde su olan bir kaba bırakılır. İlaç bu suda eriyince, su alınarak çocuklara içirilir. Süt çocuklarının sancılarını keserek gelişmelerini sağlar.

2 — MÜRRE : Uykusu olmayan çocuklara verilen ve tablet halinde hazır olan bir ilaçtır. Tablet bir kaşığa suyla eritilerek uyumayan çocuğa verilir.

3 — AZVA : Çocuklar için sancı keşici olarak kullanılır. Bu kaşığa suyla eritilerek sancılına çocuğa verilir.

4 — HİNTYAĞI : Urfa'dan başka Anadolunun daha birçok yörelerinde, hatta tıpta da kullanılır. Büyükler için aç karnına bir kahve fincanı, küçükler için yarım kahve fincanı içilirse kat'i surette mülayemet sağlar, kabızlıktan kurtarır.

5 — ACIĞAĞAÇ - KINAKINA KABİĞİ : Adı geçen iki ilaç birlikte tatbik edilir. Birlikte kaynatılan acıağaç ve kinakına kabuğunun suyu süzülerek soğutulur. Aç karnına sancılına hastaya içirildiğinde kat'i tesirlidir. Aynı ilaç hazım ilacı olarak kullanılır.

6 — ESRET : Esvet adlı ot kaynatılarak çayı elde edilir. Süzülüp soğutulduktan sonra korkmuş veya sancılına hastaya içirilir.

7 — DAĞMAMİTASİ : Mamita da bir ottur. Kaynatılarak diğerleri gibi suyu süzülür. Hazım bozuklukları ve sancı için kullanılır.

8 — MERYEMHORT : Yabancı bir bitkidir. Kaynatılarak süzülür. Soğutulup hastaya içirilir. Korkuya iyi geldiği söylenir.

9 — ZEHTER : Yabancı bir ot olan zahter de yukarıdaki gibi işlem görür. Hazım bozukluklarına, mide ve bağırsak sancılarına, soğuk algınlıklarına iyi gelir.

10 — FİSTİH SAKKIZI - BALMUMI : Fıstık ağacının reçinesi ile bal mumu bir tavada eritilir. Harici yaralarda kullanılır.

11 — FİSTİH KABİĞİ - LEMUN KABİĞİ : Birlikte kaynatılarak bulantısı olan çocuklara verilir.

12 — NANE : Kurutulmuş nane çay gibi demlenir. Süzülerek mide sancıları için kullanılır.

13 — NİŞE : Nişasta suya karıştırılıp kaynatılır. Biraz şeker de ilave edilerek sıcak sıcak hastaya içirilir. Korkuya ve soğuk algınlıklarına özellikle öksürüğe iyi geldiği kabul edilir.

14 — SAMSAH : Sarımsak havanı dövüldükten sonra bir tülbentin ucuna düğümlenir. Korkan kişinin dilinin altına konur. Hasta tahammüt edinceye kadar orada bırakılır. Aç karnına olmak şartıyla üç sabah tatbik edilir. Daha evvel belirttiğimiz gibi korku için kullanılır.

15 — KETENTOHİMİ : Ketentohümü yice dövüldükten sonra su ile la palasıncaya kadar kaynatılır. Sotularak çıbanlara bağlanır. Çıbanları olgunlaştırmak için kullanılır.

16 — LOKKİM : Bildiğimiz lokum çiğnenerek çıbanların üzerine bağlanır. Bu da çıbanın olgunlaşmasını sağlar. Olgunlaşan çıbanlar ise daha önce adı geçen fıstık sakkızı ve bal mumu ile patlatılır.

(DevamEdecek)

YAŞAR NEZİHE HANIM

M. Yaşar UĞUR

Yaşar Nezihe Hanım

Şimdi bütün tazallum ve feryadlarını kalemine tevdi eden Şaire yazıyor, yazıyor, bila inkıt yazıyor. Hiç bir hadise bilmiyor ki kendisine mazi-i mes'udu ihtar etmesin ve hiç bir manzara yoktur ki ruhunda bir meş-âl-i iştiyak yakmasın. Hicran acıları, onu gittikçe derinleştiriyor, yükseltiyor. Yazılarındaki tekâmül ruhundaki meâl ile mütenasib tenazid ediyor.

Nezihe hanım bir gün hastadır. Ya tağının baş ucunda tesadüfen eline geçen kırık bir aynaya bakınca hayretler içinde kalıyor. Yüzünde müthiş bir değişiklik, âsar-ı zıdırap var. O zaman «bir dü-r-i sedefnişin iken bir meyve ile kenara düşmesine» sebebiyet veren kayıp sevgilisine karşı kalbinde nevuma bir gayız duyuyor ve hissiyatını derhal bir gazel tarzında şöyle tesbit ediyor:

«Halimi zülf-ü perişanına sor, sorma bana
Eşkimi payına, damanına sor sorma bana
Maksadın zahm-ı dil-zarım öğrenmekse
Ey peri, hançer-i müjgânına sor sorma bana
Kalmamış hatırı zarımda yeminin ahdin
Etme ta'yib lebi handanına sor sorma bana

Bakta mir'ate firakınla neler çektiğimi
Bir kere vech-i direhşanına sor sorma bana
Ettiğin zülm-u hakaretleri ta-dat edemem
Sevdiğim kalbine, vicdanına sor, sorma bana»

Nehize hanım, artık saadetin ne demek olduğundan katiyen haberdar değildir. Saadet onun için bir temenni-i muhal bir seraptır.

Aradan asırlar kadar uzun müte'eb ve melal-aver seneler geçiyor nihayet, günün birinde gayrı muntazır bir izdivaç teklifi karşısında bulunuyor. O, maziyi tamamıyla unutmak için bu teklifi kabul ve bir mühendis ile tevhül ediyor. İlk aşkını unutmamasına rağmen zevcine sadakat ve yuvasına muhabet göstermekte kusur etmiyor.

Şaireyi tevhülünün ikinci senesi anne olmuş görünüyor. Fakat bu annelikle beraber, yuvada yine bir hazan rüzgarı esiyor, sefalet başlıyor. Zevce vefasız, aile rabitası kırılmak üzere. Biraz sonra bu feleketi, daha büyüğü ilk yavrusu Sedad'ın kuru tahtalar üzerinde ölümü takib ediyor.

Şimdi herşeyi bitmiş, her ümidi kaçan, uzaklaşan bir hayal olmuştur: Yuvatamamıyla dağılmış zevce bir hastahane köşesinde kendi kurbanı ihaneti olan bedbaht zevcesinin elinden son bir yudum suyu içtikten sonra gözlerini ebediyete kapayabilmiş ve bu yuvanın yegane zavallı küçük kuşu Vedat'ta talihinin pek acı bir darbesine uğradığı için yetim, nalandır...

Şaire, bu ikinci macerayı siyahtan sonra hayat tahammül edilemeyecek derecede ağır bir yük addediyor. 1315'te yaptığı gibi ikinci bir intihar teşebbüsüne kalkışıyor, fakat bir tesadüf maksadına vasil imkânını bırakmıyor. O bundan sonra bütün müddet-i ömründe kalili ile yekzeban olarak daima şu mersiye-yi tekrar edip duracaktır:

«Kan ağlasun bu dide-i derbarım ağlasun
Ansun benim ayarı cefakârım ağlasun
Çeşm-u dehan-ı aruz-u rühsârım ağlasun
Guş-eyleyin hikayeti esrarım ağlasun»

NEZİHE'DEN İKİ GAZEL

— 1 —

Kalbim; yıktın temelden pek harab ettin bu şeb
Dide-i giryanımı mahrum-ı hab etdin bu şeb

İçdiğim her bir kadeh bir zehr-i hicran oldu ah
Senin için ağyar ile nuş-ı şerab etdim bu şeb

Geldiğim dem nezdine görmek için didarını
Ruyine gıysuların döktün nikab etdin b uşeb

Muntazırken bir cevab-ı lutfunla bî çare dil
«Sevdiğif ruhum» diye gayre hitab etdin bu şeb

Neş'elerle hand-riz-ı aşk olup ağyar sen
Badeler sundun elinle neş'e-yâb etdin bu şeb

Penbe penbe oldu ruhsarın görünce halim;
Sonra kendi ettiğinden sen hicab etdin bu şeb

Olmadın bir lutfе şayan ağladım pek çok zaman
Vuslatınla sen rakibi kâmyâb etdin bu şeb

Hep senin yadınla ben sabaha dek kan ağladım
Sen ise ellerle seyr-ı mâh-tâb etdin bu şeb

Kollarım bâlın kucağım bisterinken her gece
Sine-i ağyar-ı zalim câme-hâb etdin bu şeb

GAZEL

— II —

Çektiğim âlâmı çeşm-i girye-bârım söylesin
Şiddet-i sevdâmı kalb-i nâle-kârım söylesin

Ey tabib sorma bana derd-i dilin esbâbını
Bi-mecâlim o yâr-ı can-şikârım söylesin

Oyle bir me-nus sevdânın esiri olduğum
Alemi tâ'ciz eden feryâd ü zârım söylesin

Ben bu mihnetlerle ifnâ-yı hayat eyler isem
Mevtimî cânânıma hâk-i mezârım söylesin

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

N A A T

Kudûmünden haber vermiş Hûda evvel kitâbından
Mukaddem halk olunmuşken muahher ba's
icâbından.

Şu dehre teşrifin mâlum olubtur çok vakayi'le,
(Medain) seylâbından, (Eyvan'ül Kısra)
harâbından.

Ziyâ-yı Hüsnüne nezren sönüptür Ateş-i Zerdüşt,
Doğan (Bedrüddüca) dır bu! Nasıl sönmez
hicâbından.

(Hira)dan feyzalan rûhun Kabekâvsyn)e yükseldi
Beşaretlerle dönmüştün o şeb Hakk'ın Cenâbından.
Bir ümmiydin, (İmam'ül Enbiya) oldun
(Habibullah)!

Bu müciyzen münezzehtir akıl mantık hesâbından.
Senin şahsında insanlık için halkoldu mevcûdat
Saadet buldu mü'minler, mukaddes inkılâbından.
Senin şer'in şiarımdır, lakin bir nebze korkum var,
Bu asrın seyyiâtından günahlar iktisâbından.
(Sefi'ül müznibin) dir ya Muhammed vaf-ı
mümtâzın,

Umiydim var ki mahfûzuz cehennem pür
azâbından.

Bu nazmın bil ki ey ŞEVKET rızâullahı câlibtir,
Kari'nin kiraatten, senin te'lif sevâbından.

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün
Mahmud Şevket Akkaya

Bengisuyla Diriliş

Kanımızda kokmuş baygınlık; Şehvet
Açlık, beyin tırmalayan karınca.

Tiikenişe doğru sabır sembolü
Sütunlar gibi dik, zafer takımız.

Eyyub, bir sur gibi etrafımızda
Sabır belimizde gümüştan kuşak

Benliğimde o havanın kokusu
İbrahim öğretti bize dostluğu.

Şeyh Hayat-i Harran-i, İmam Bakır
Harran beldesinin kahramanları

Metruk kuyudaki mübarek mendil
Islaklığı Harran'ı silkindirsin.

Peygamberler halkasının sarayı
Mukaddes bir bengisuyla diriliş.

HANIFI DÜŞMEZ

CÜMCÜM-I SULTAN

Mustafa BİLKAN

URFA il sınırları içinde Bozova ilçesi Yaylak bucağına bağlı bir köy vardır. Adı CÜMCÜME. 96 haneli ve 400 nüfuslu bir köydür. Yeni konulan adı ise «Çınarlı»dır. Tarihi ZEMİZAT (Samsat) tepesine 5 kilometre mesafede olup köyden Samsat höyüğü ve üzerindeki kale rahatlıkla görünür.

Köy sakinlerinden Hasan Fırat çok ilgi çekici şeyler anlattı. Bu kişi 110 yaşında ve usta bir duvarcı'dır. Söylediklerini aşağıya alıyoruz:

«Anadolu'nun fethinden önce burası Roma İmparatorluğu'nun sınırları içersinde bulunan mamur bir beldedir. Zaman zaman İslâm ordularının akınlarına uğrar. Hz. Ali de buralara kadar askerleriyle akınlar yapar. Fakat her baskından sonra geceleri mutlaka karargâhına döner Atı DÜLDÜL bu yüzden çok eziyet çeker. Ve Hz. Ali'yi Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.S.)'e şikâyet eder. Peygamberimiz de Hz. Ali'ye akın yaptığında, uygun bulduğu yerlerde gecelemelelerini söyler. Ondan sonra uygun menzillerde konaklar. İşte o gece bu mevki'de mezarlıkta geceler. Bu sırada bir mezar genişler, kubbe şeklini alır. Hz. Ali bu kubbenin de insan kafatası şekline girdiği hatta kafatasında diş (eklem) izlerinin de belirmediğini farkedince o'na lîsa-nı hal ile seslenir. Kim olduğunu sorar. Kafatası şöyle der:

«Ben Cümcüm-ı Sultan'im. Burada çok büyük bir hükümdardım. Hem de aşocağım burada kaynar, Samsat karargâhına yemekleri soğumadan yetiştiren yamaklarım vardı. Sefer karavanalarını elden ele verir yerine ulaştırırlardı.»

Hz. Ali, «Peki tekrar hayat bulsan imana gelir misin?» deyince, memnuniyetle kabul eder. Yeniden hayat bulur,

şehadet getirir, 40 yıl imanlı yaşadıktan sonra ölür. Ve bu beldeye de CÜMCÜME diye isim olarak bu güne kadar gelir. CÜMCÜM, kafatası demektir. (Bkz. Osmanlıca - Türkçe Sözlükler)

Bunları bize anlatan Hasan Usta bir ara da Bozova kaymakamlığına müracaat ederek CÜMCÜME'de bir hazinenin mevcut olduğunu ve bunun kendisine bir pir-i fani tarafından sık sık söylendiğini bildirir. Sözüünün ve iddiasının doğruluğunu ispat için (500) lira da teminat yatırmayı taahhüt eder. Ancak ilgililerin hiçbir teşebbüste bulunmadıklarına üzüldüğünü söyler. Dışardan bazı şahısların da buralarda yer tesbitine çalıştıkları da dedikodular arasındadır.

Bu çevrede olağanüstü çoklukta kafatası kemiklerine de rastlanır. Bu nedenle Cümcüm'e dikkat çeken bir yerdir.

Hasan Fırat
(Kerküt Hasan)

URFA'DAN DERLENMİŞ MANİLER

M. Emin ERGİN

67

SEBEHTİR EZANA BAH
KEBRİMİ KAZANA BAH
AZRAİLİN SUÇU NE
DEFTERE YAZANA BAH

73

ARPALAR KARA KILÇIH
DAMA ÇIHMA BAŞ AÇIH
EGER GÖYİNİ BENDESE
AL ÇARŞAFI YOLA ÇIH

68

GÜL EKTİM OCAH OCAH
TOPLADIM KUCAH KUCAH
HERKESİNKİ GUL OLMİŞ
BENİMKİSE TOMIRCAH

74

GÜLE YAZIH
TOMIRCIH GÜLE YAZIH
BEN SİYE ÇOH EYLEDİM
SEN ETME BİYE YAZIH

69

KAHIP GİDAH
ÇIRAYI YAHIP GİDAH
GÖZELDEN DOYIM OLMAZ
ÜZİNE BAHİP GİDAH

75

ÇAY İÇİNDE EŞME ÇOH
TEBİB YARAM DEŞME ÇOH
BEN DEDİM SEN OLASAN
BİYE GÖRE AŞNA ÇOH

70

AY DOĞAR BEDİR ALLAH
Bİ SEVDA NEDİR ALLAH
YA YARA Bİ MERHEMET
YA BİYE SABİR ALLAH

76

AĞLARIM GÜLENİM YOH
GÖZ YAŞIMI SİLENİM YOH
BAŞIMI ALIP GETSEM
DUR GETME DEYENİM YOH

71

DAM ÜSTİNDE FOTIRAF
GELİN KIZLAR OTIRAH
OTURMAHTAN NE ÇİHİ
GELİN OLAN KURTULAH

77

DERTLİYEM DERMANIM YOH
KÖVLİYEM HARMANIM YOH
İSTEREM ORA GELİM
ELİMDE FERMANIM YOH

72

MERDİVAN BASAH BASAH
ÇIHMA YUHARI YASAH
ALAYDAN EMİR GELMİŞ
KIZLARA SUBAY YASAH

78

GİDEREM DUR DEYEN YOH
KEBAB OLDIM YİYEN YOH
AYRILIH KÖYNEGİNİ
BENDEN BAŞKA GEYEN YO H

79

KIRINFIL EZENİM YOH
TAŞLARA SÜZENİM YOH
YIHILSIN BABAM EVİ
İÇİNDE GEZENİM YO H

80

URFALİYAM TAHTIM YOH
KIR ATIM VAR RAHTIM YOH
YAR GÖKSÜNE GÜL DÜZMÜŞ
Bİ GÜL KEDER BEHTİM YOH

81

Bİ KIZ GÖRDİM KARAÇI
TOPPOĞA DEĞİ SAÇI
ÇÜT MEMEY TOKIŞANDA
BEN OLAYDIM ARAÇI

82

AHŞAM OLDI KARALDI
SEDEF BENZİM SARALDI
YAR GURBETE GİDELİ
BÜTÜN DÜNYA DARALDI

83

BI DAĞLAR MAVLI KALDI
KUŞ UÇTU YAVRI KALDI
ANAHTAR ELE GEÇMEZ
GÖYNÜM BİHAVLI KALDI

84

AHŞAM ARADA KALDI
FİTİL YARADA KALDI
O BENİM KÖMÜR GÖZLÜM
ACEP NEREDE KALDI

85

GECELER YARIM OLDI
AĞLAMAH KARIM OLDI
HER DERTTEN YIHILMAZDIM
SEBEBİM ZALIM OLDI

86

BİZİM BAĞLAR BUDANDI
GÜLE BÜLBÜL DADANDI
ESKİ YARAM ÜSTÜNE
YENGİ MIHLAR KADANDI

87

BI BAĞ BİZİM OLAYDI
KORUH ÜZÜM OLAYDI
ORTALIH MALI NEDİM
HEPSİ BİZİM OLAYDI

88

AL ALMA DÖRT OLAYDI
YİYENE DERT OLAYDI
BI ALMANIN SEHEBİ
SÖZİNE MERT OLAYDI

89

BI DAĞLAR OLMASAYDI
ÇİÇEĞİ SOLMASAYDI
ÖLÜM ALLAHIN EMRİ
AYRILIH OLMASAYDI

90

KARA NEÇEK SAÇAĞI
ÇEKTİM PALI PIÇAĞI
Bİ SEBBEH GEL Bİ AHŞAM
Bİ DE ÖYLE SICAĞI

91

BAĞDADDA HURMA DALI
ALTINDA İPEK HALI
SENİ BİYE VERSELER
İSTEMEM DÜNYA MALI

92

MENDİLİM YEDİ DALLI
SEVDİĞİM DELİKANLI
ELE BİYAR SEVDİMKİ
HEM GÖZZEL HEM ÜNVANLI

BAŞSAĞLIĞI

Manevi destekçimiz ve büyüğümüz,
can dostumuz, muhterem kardeşimiz
EKREM KARA 11 Haziran Pazartesi
günü geçirdiği bir kalb krizi sonucu
Rahmet-i Rahman'a kavuşmuştur.

Aramızdan erken ayrılışı bizleri ta-
rifsiz acılara boğmuştur. Bütün dostla-
rına sabr-ı cemil ve merhûma Allah'tan
sonsuz rahmet ve mağfiret dileriz.

HARRAN

Urfalı Şair Nabi'nin Hayrabad Adlı Eseri Hakkında

Mahmut KARAKAŞ

Aguşe alub o can canı
Tay etdi hudud-i lamekânı
Ol cezb-i hava ile yürüdü
Kaldı o edince ucu seyran
Cibril ü Burak zar u giryan
Nihayet öyle bir an gelir ki Refref
d efazla ileri geçemez, Hz. Muhammed
S.A.V yalnız olarak, Cenab-ı Hak ile a-
ralarında mesafe kalkıncaya kadar iler-
ler.

Allah (c.c.) ile Hz. Muhammed S.
A.V. arasında mekânsız ve lafızsız bir
konuşma olur ki, bu konuşmayı bir
kendisi bilir bir de Allah...

Geçdi arada nice mülakat
Heb haric-i vasi'de mukavelat
Ol sohbe nutk-i hemden olmaz
Ol giift u şenid dem götürmez
Ol sırr-i hafî rakam götürmez
Bir kimse değil o sırdan agah
Bir kendü bilür bir anı bir Allah
Mirac olayını anlatması bitince, Na-
bi mukaddes yerlerin ve bu gecenin
hürmetine Cenab-ı Hak'tan afv olunma-
sını diler.

Ya Rab bilhak-i çeşm-i mağmum
Nabi-i fakiri etme mahrum
Teshil kıl ana her asiri
Ol dest-i keremle destgiri

Devrin sadrazamı ve Nabi'nin hami-
si durumunda olan Baltacı Mehmet Pa-
şayı över.

Hatem-i meniş ekrem-i zamane
Nü'man-ı ruş asef-i yegâne
Gayretkeş-i devlet-i mualled
Hemnam-i şeh-i rüsul Muhammed

Zamanın padişahı sultan III Ah-
med'de kısaca madheder.
Sultan-ı güzide-i selatin
Hakan-i feride-i havaki n
Sertac-i müluk melik-i devra
Arayış-ı nesl-i al-i Osman
Han Ahmed-i adil'i yegâne
Kim zatı hayatdır cihane

Padişahın medhinden sonra Nabî;
uzun uzun kendi san'atından bahsedir-
yor. Yazacağı eseri ne şekilde tahayyül
ettiğini izah eder. Dünyada hiç olmaz-
sa bir eser yadigâr bırakmak istediğini
bunun ebediyyen kalmasını istemekte-
dir. Bu eserine de Hayr-abad veriyor.

Bu bünyeli ile vakf-i evlad
Kıl tesmiye a'na HAYR ABAD
Kalsun cihanda yadigarın
Olsun okuyan du'a güzarin

HİKAYE :

Vak'a İran'da Cürcan isimli birşehir
de cereyan etmektedir. Cürcan Şahı:
Melek tabiatlı kâmil, edepli ve neşeli
Hürrem nammında bir zâtdır. Hürrem
Şah, aynı zamanda içki ve eğlence mec-
lislerinden de oldukça hoşlanmaktadır.

Kim var idi bi rşeh-i yegâne
Ferman revan idi cihane-
Sultan-ı cihan hidiv-i devr
Şahinşeh-i payitaht-i Cürcan
Daray-i melek şirist-i ekrem
Nami dahi tab'ı gibi Hürrem
Şahın vezirleri ve yakınları da ken-
di gibi bilgili ve kâmil kişilerdir.

Saff-i vüzerası silk-i lu'lu
Her birisi hacc'e Aristo

Cürcan şahı Hurrem Şah'ın devri gâyet sâkin bir devirdir. Memleketi adeta Cennet'ten bir bahçe gibidir. Adaletle hükmeder, kimseye işkence edilmez, herkes bu şehirde rahatça yaşar. Eğlenceye hayli rağbet gösterilir, Memleketinde mahzun kimse bulunmazdı. Silah taşıyan cezalandırılır, hırsızlık ve soygun vakaları görülmezdi

Bağında hezar nagme perdaz
Bi def gül eylemezdi avaz
Metruk idi alet-i şikence
Kullanmazdı tüfek tabanca
Şehrinde bulunmazdı düzdan
Dildüzdük etmeseydi huban
Soymağa eder yoğidi ikdam
Olmasa vilayetinde hammam

Gönül çalan güzellerinden başka, hırsız olmayan bu şehirde; ekseri geceler Cürcan şahı, eğlence meclisleri kurar sabahlara kadar eğlenirdi. Bu meclislere şehrin ileri gelenleri iştirak eder, şahın Cavid adındaki kölesi onlara içki dağıtır, sâkilik ederdi. Cavid, gayet güzel bir delikanlıdır. Şah bu köleyi çok fazla sevmekte ve bu herkes tarafından bilinmektedir. Bu yüzden Cavid'e karşı bir hürmet beslemektedirler.

Ayrıca, meclise devam edenler arasında Fahr namında bir şair bulunmaktadır ki, şiirleri ve okuduğu gazelleri dillerde dolaşır.

Olmuşdu bir afet-i melekezad
Tuti-i dil-i hidive merrat
Gül gönce-i gülistan-ı ümmid
Mehpare-i alem ismi Cavid
Murgule tıraz ruy-i irfan
Meşhur idi namı Fahr-i Cürcan
Söylendi o denli taze vü ter
Kim şirine teşne idi Kevser

Nabi; hikâyenin kahramanlarının tasvirini yaptıktan sonra, bu hikâyeyi Şeyh Attar'ın yazdığı «İlahiname» den aldığını

ve çok acayip bir hikâye olduğunu söylüyor.

Hatta ki emin-i genc-i esra
Ya'niki cenab-i Şeyh Attar
Te'lif edecek İlahiname
Bu vak'asın etdi zib-i hâme

Hikâye, bundan sonra asıl mecrama giriyor. Şah mutadı üzere yine bir akşam, eğlence meclisi kurar. Eğlence anında içki içilir, gâzeller okunur. Bu arada şair Fahr gazel okumakta, Cavid'de sâkilik etmektedir. Vakit ilerledikçe neş'eleri artar, şarab içmekten adab ve ahlaklarını kaybederler.

Peymane-i hande idi lebler
Rizan idi mey gibi edebler
Şair dahî mest olub safadan
Kemter degil idi padişahdan

Şair, bir ara içkinin verdiği sarhoşluk ile, Cavid'e gizlice bakar, bu Şah'ın gözünden kaçmaz. Zaten içkinin tesiri ile şuurunu kaybetmiş olan Şah, hiç düşünmeden Cavid'i şaire hibe eder.

Cüş etdi itay-i padişahi
Fahr'e hibe eyledi o mahi

Şair Fahr; şahın, Cavid'i kendine hibe etmesine oldukça şaşırır, bu hareketi şahın gazaba gelerek yaptığını sanarak korkar. Şahdan ısrarla özür dileyerek, Cavid'in kendi gibi bir kul'a yakışmayacağını söyler. Fakat şah, şahların ihsanlarının şaka olmadığını ve sözünden geri dönmeyeceğini söyler. Cavid'de şahın bu hareketine oldukça içerlenir. Meclis bu üzücü olay üzerine dağılır.

Şair, bu durumun, şahın içkili olmasından ileri geldiğini, sabah olunca bu hareketinden nedamet duyacağını düşünerek, Cavid'i hizmetkârlarla anlaşarak sarayın altındaki şaha mahsus serdaba saklar. Yanına da içeriyi aydınlatması için bir kandil yakarak bırakırlar.

(Devam Edecek)

Urfadan Derlenmiş Halk Hikayeleri: 2

TEMBELO

— 1 —

Musannıfın BİRİ

Sür sürenin, var varanın. Destursız bağa girenin yımşah yımşah zoppa yimesi vardır. İnce koyun, çifte basma, olır olmaz sözlere kulağ asma. Meşe kömirinin dumanını üstinden kesme, yanmadısa gene mal benim. Selliye sen gir, sepete ben, deden sen get, teppeden ben. Dokkız kuruş nikh parasının sekkizini sen ver, birini ben. Anam kızken babam oğlanken, ben mabenlerine otırmış beşiklerini tingir mingir salliyken, illehi babamın küllehi. Ben tikerem o sökilir, mabeninden yımırta keder bitler tökilir. Zaman zaman içinde harbıl saman içinde deve dellallıg eder, sıçan berberliğ eder, heç birinin aslı yoh. O yalansa bı da mı yalan? Karınçıya vurduğum palan. Ottıziki yerinden çektim kolan. Minariy elime aldım borıdır deye eşşegi ögime kattım meridir deye, beni tutup delige attılar delidir deye, müfti ferman etti velidir deye.

Vahtında memleketin birinde bi dul arvat varmış. Bı arvadın Tembelo adında da bi oğlı varmış. Tembelo heç bi yere getmez, heç bi iş te yapmazmış. Bı dul arvat sebbehnen birabar şehere işe gider, onun bının evinde hizmekerliğ eder, aldığı paranan öteberi alıp evine gelir, Tembelo'ya kazan kaynadırmış. Aş bişer kaşşih tikilir, Tembelo'yın ögine yimek gelirmiş. O da yimegi yattığı yerden bi ucdan yir, bi taraften de işer, sıçarmış. Evin ne kapısı ne takası var. Altı üstü haraba bi ev. İçeri ne gün giriy, ne yel. Evin içi pis pis koharmış.

Bı memlekette bi de padşah varmış.

Bı padşahın da bi kızı... Kız babasına her Allah'ın günü: «Babo, erkegi erkek eden arvattır ,arvat istese erkegi rezzil de eder, vezir de...» dermiş. Bir, iki, üç, beş bi gün padşah artıh illallah etmiş. Memleketin bütün dellallarını çağırılmış, nerde pis, tembel, pohınnan gülle oynyan biri varsa bulın biye getirin demiş. Dellallar memleketi deşt etmişler. Padşaha gelmişler demişlerki: «Padşahım ,aradıh daradıh bi tene buldıh, adı Tembelo. Dul bi arvadın oğlı. Eyni dediğiz kimin pohınnan gülle oyniy. Padşah kahtı kızının gelinliğini geydirdi. Cehezini bi ata yükletti, mücevheratını bi ata yükletti, kızını da bi ata bindirdi, Tembelo'yun evine yolladı.

Padşah kızıdır, kederine boynını bükti. Evden içeri girdi bahtı ki, kohtı, bi kohtı, Evin cüngünde de bi adam yan gelmiş yatıy. Kız hemin etegini çemredi, evi sil-di süpürdi. Tembelo'yu kaldırmağ istedi. Tembelo heç oralı olmadı.

Dul kerı gene her zamanki kimin hizmekerliğ etti, parasını aldı, öteberi düzdı, evine geliydi ki daha yarı yolde gendine sölediler, hağ mesele bele bele deye. Kerı inanmadı, geldi eve bahtı ki heket padşahın kızı genlere gelmiş, evi silmiş, süpürmüş, otiriy...

Kız kahtı kerinin elini öpti, elindeki öteberiyi aldı. Sukızdırdı, arvadı arı sili yahadı. Getirdiği hel'etleri geydirdi. O gece ele yattılar. Sebbehten kız kerıye bi kaç altın verdi. Kerı getti, öteberi aldı, kız aş bişirdi. Kerinen birabar yidiler, kalanını da Tembelo'yın ögine attılar.

Gel zaman, get zaman bi gün kız keriyê gene bir ka çaltın verdi, çarşıya gönderdi, birezim öteberi al, bi kaç ta ne de mihli degenek yaptır dedi. Keri getti altınları pozdirdi, kızın istedihtlarını aldı geldi. O gün de ele geçti. Devrisi gün kız keriyê bi mahanadan çiharı yolladı. Degenegî eline aldı, Tembelo'ya yanaştı. Yirmisen yimezmisen... Vur Allah vur... Tembelo canının korhisinnan gendi gendiñi çiharı attı. Bu yandan kusiy bi yandan da bağrıydı: «Yoh mı biye sehêp çihan?» Bi herif Tembelo'yu yanına çağırđı, gemine iş gösterdi iş bi ayda zor biterdi, Elli altına uyıştılar. Tembelo mihli degenegin korhisından işi yarım günde bitirdi. Herifin ağzı açıhta kaldı. Tembelo elli altını aldı eve geldi. Paraları mihli degenegê verdi. Tembelo kızın adını Mihli Degenek komıştı.

Devrisi gün Tembelo gene yan geldi işe getmağ istemedi. Kız gene mihli degenegî eline aldı. Gene yir misen yimez misen? Tembelo gen bir iş buldı, bi hatıra yüz altın kazandı. Getirdi, pariyê gene Mihli Degeneg'e verdi. Mihli Degeneg'in korhisından her gü nişê getmağ başladı.

Gene bi gün kız, Tembelo'ya bi marhama verdi, götür bını sat dedi. Tembelo ne etti, etti, bi marhamiy on altına sattı. O mabende bi adama rasgeldi. Adam: «Akıl satıyam, akıl satıyam» deye bağrıydı. Kaça sattığını sordu, adam on altına dedi. Tembelo on altını verdi, adam genine bi akıl sattı: «Hers nen kahan ziyannan otırır» Adam: «Bi aklım var onıda aliy misan?» dedi. Tembelo on atın daha verdi. Adam bi sefer de genine bi aklı söledi: «Göyil kimi severse gözzel odır.» Bi akılları aldı eve geldi.

Bi başka gü ngene çarşıda geziyken çarşıya bi bezirgân kondı. Bezirgânın yüki beşyüz devenin üstüne yüklennmişti. Tembelo bi yükleri on dekkede yere endirdi, Develeri hana çkti, bağladı. Bezirgân Tembelo'yu çoğ begendi: «Yanında çalışır misan» dedi. Tembelo da: «Gidim ben Mihli Degeneg'e sorım gelim, o zaman çoğabımı verrem... deye çoğapladı. Kahtı eve geldi. Kıza bezirgânın dedihlarını aynattı.

Kız: «Get o bezirgâna söle, on senelih zehremizi, on senelih haşlıgımızı veriyse, bi iş olur de...» dedi. Geldi, bezirgâna söledi. Bezirgân kabul etti. Tembelay'ın evine o nsenelih zehresinnen, on senelih haşlıgını göndrdi. Bezirgân emir verdi ,kervan düzildi, yola çıktılar Mısır'a dorğı hareket ettiler.

Tembelo'yun avradı yanı padşahın kızı ustalar, emelyeler tuttu. Babasının serayını nkarşısına yeddi katlı bi seray yaptırdı. Bi serayın kapıları takaları heppi altındı. Her takada bi yakut parlıdı, görenlerin gözi kaliydı. Padşahın serayı bi serayın karşısında mum kimin sönik kaldı. Kızın ayı geldi, günü çattı, nur topı kimin bi oğlan doğırdı. Tembelo'yun tebi bi işlerden heç he beni yoh. O gendi kafasında Mısır'a gidiy.

Tembelo kervandan birabar bi kaç sene yol getti, bi gün bi yere geldiler, bi hebbe yeşillih yoh. Eynim Kerbela kimin bi yer. Develer, azaplar susızlıhtan nerdese çatlıyacak. Birez irahta bi kuyı gördiler, bin emek, bin zahmet kuyunun başına geldiler ...

(Devam edecek)

URFA AĞZI SÖZLÜĞÜ

—IV—

M. Emin ERGİN

BAZLAMA: Saç üzerinde pişirilen kalınca ev ekmeği (-maç eki için karlamaç kelimesine bakınız)

BAZRAKI: Sümüklü böcek

BECİS: Cinsi kötü (Yak : Bed cins)

BEÇARA: Çaresiz zavallı (Mehsim)

Çaldığım deftir

Üstü sedeftir

Beçara göynüm

Senden tereftir

BEDDE'E: Beddua kargış

BEDE'ET: Kötü hoş görünümlü ol mayan

BEG: Bey (=beğ)

BEHSİMET: Peksimet (Bak : Külinçe)

BEHTENİZ: Maydanoz

«Kölge yerin behtenizi»

BEKMEZ: Pekmez

BEL BAĞ: Kemer ince kuşak

BELE: Böyle

BELESİR: Mürver ağacı

BELEŞ: Bedava parasız

BELİ: Tasdik edatı (evet)

BELLE—: Öğren

BELLE'E: Çamur

BELLET—: Öğret

BENEK: (Yüzündeki) Ben (Bak : Beng)

BENG: (Yüzdeki) Ben (Bak : Benek)

Bahçalarda enginar

Enginarın dengi var

Ben yarımı tanıram

Yanağında bengi var

BERDEL: İki erkeğin birbirlerine kızkardeşlerini vermek suretiyle evlenmeleri.

(Bak : Değişik)

BESTİR: Pestil (Zerdaliden yapıma)

BETRE: Göz bebeği

BEYHUT: Baygınlık derecesinde-yorulma hali.

BEZENK: 1. Gösteriş alayış, 2- Toy düğün.

BEZZAZ: Manifaturacı, kumaş tüccarı.

BIÇKI: Testere

BIHAVI: Bukacağı

Bı dağlar mavlı kaldı

Kuş uçtı yavrı kaldı

Anahtar ele geçmez

Göynüm bıhavlı kaldı

BILDIR: Geçen yıl (= bir evvelki yıl)

«Bildir bı dam yanmış

bı yıl kohusu çıkmış»

BITİR: Toprağının kuvvetli olmasından fazla gelişmiş bitki fazla yem yemekten azgınlaşmış at (Bak : Harın) (Yak : Pıtrah)

Bİ: Bir

Kara neçen saçağı

Çektim pally pıçağı

Bi sebbeh gel bi ahşam

Bı de öyle siccacı

BİBİ: Hala (: babanın kızkardeşi)

«Er dayıya kız bibiye çeker.»

BİÇİN: Hasat, biçim

BİKİR: Halis, su katılmamış (Yak Arapça, Bâkir)

BİLEZİK DAŞI: Kuyuların yer - den yukarı kısmına konulan ortası delik büyük taş.

BİŞ —: Piş.

BİŞE: Yağda kızartılan ekmeç

BİŞİR: Pişir

BİŞKİN: Pişkin

BIYE: Bana

«Gülüm gülüm biye geydirir kilim»

AYIN TARİHİ

Osman GÜZELGÖZ

Müze Müdürlüğü'nün geçtiğimiz ay yaptığı çeşitli kazı çalışmalarında; daha önceki araştırmalarda bir metropol olduğu belirlenen Şehitlik Parkında Süryani lere ait kaya mezarları bulunmuştur...

Bulunan kaya mezarlarının M.Ö. 200 ile M.S. 200 yılları arasında yapıldığı, bulunan mezarlarda birinin üç nişli olduğu, tabanın renkli döşeme mozaik olduğu, bu mozaiklerin bir ailenin şahıslarını tasvir ettiği ve ortada da süryanice bir kitabe bulunduğu açıklanmıştır...

Müze Müdürlüğü yetkilileri metropol bir bölge olduğu belirlenen Şehitlik Parkında Belediyenin de desteği ile kazı çalışmalarına devam edileceğini ve bu bölgede bir kaya mezarı müzesi oluşturulmaya çalışıldığını belirtmişlerdir...

* * *

Halk Eğitim Merkezi Başkanlığı açılan çeşitli kurslarda sürdürülen 10 aylık çalışmaların değerlendirilmesi ve halka gösterilmesi için üçü merkezde bir Sırrın

da, diğer de Karaköprü'de olmak üzere 5 sergi açmıştır...

Mayıs ayı sonunda açılan Sırrın ve Karaköprü biçki dikiş kursu sergilerinin - den sonra Haziran sonunda da Merkez binasında, Cumhuriyet İlkokulu'nda ve Yazuv Selim İlkokulu'nda serigler açılmıştır.

Açılan sergilerde öğrencilerin 10 aylık bir süreden beri sürdürmekte oldukları çalışmalarda yaptıkları eserler halka gösterilmiştir...

* * *

Edebiyat Dünyasının yakından tanıdığı Urfalı Şair ve Yazar Mehmet Atilla Maraş Haziran ayı sonunda Urfa'ya gelmiştir.

Bir çok Edebiyat dergisinde şiirleri ve söyleşileri yayınlanan Mehmet Atilla Maraş'ı bütün Urfalılar dilerden düşmeyen «ANEY» şiiri ile anımsayacaklardır ...

M. Atilla Maraş Urfa'da bir süre kaldıktan sonra Aydın'daki görevine dönmüştür...

(10) — Ağ Camii : Ömeriye mahallesinde olup caminin kesin yapılış tarihi belli değildir. 1594 - 1595 tarihlerinde tamir görmüştür. Caminin ikinci tamiri ise 1721 - 1722 tarihleri arasında Nimetullah İbnî - Asker tarafından yapıldığından Nimetullah Camii diye de anılır.

(11) — Bazar Camii : Haşimiye meydanındadır. Yapılış tarihi belli olmuyup 1858 - 59 tarihlerinde tamirat görmüştür. Zengiler devrinden kalma bir camidir.

(12) — Hasan Padişah Camii : 1494 yılında Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan adına Şeyh Yakup tarafından yaptırılmıştır. II. Selim zamanında onarılmıştır. Bitişğinde Toktemür mescidi vardır.

(13) — Tarihli Camii : Kalıntısına rastlanılmamıştır.

(14) — Câygırlı Camii (Çekeri camii) : Arap meydanı (Şimdi Türk mey-

dan) mahallesi'nin çaybaşı semtinde olup 1634 tarihinden önce yaptırılmıştır. Kitabesinde (Bu cami Allahın rahmeti üzerine olası Seyyid Şeyh Mehmed el Çakeri tarafından yapılmıştır) yazılıdır.

(15) — İhveyn Camii (İki kardeş camii) : Şimdiki Müftülük binasının bulunduğu yerdeki camidir.

(16) — Dabbağhane Camii : Dabaklar çarşısında olup yapılış ve mimari bilinmemektedir.

(17) — Beykapısı Camii (Karamusa Camii) : Beykapısı mahallesinde olup 1551 - 52 yıllarında Hacı Ali oğlu Yusuf oğlu Karamusa tarafından yaptırılmıştır.

(18) — Karameydan Camii : H.1143 tarihinde Arapkirli Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır.

(19) — Sure : Para kesesi.

(DevamEdecek)

